

GLASBA ANTIKE – GRŠKA

O STARI GRŠKI GLASBI NAM VELIKO POVEDO FILOZOFSKI SPISI, LIKOVNO GRADIVO, LEPOSLOVNA DELA. KER PA SE JE IZ TISTEGA ČASA OHRANILO MALO SKLADB JE NAŠE VEDENJE O NJEJ SKROMNO (ENOGLASJE – VSI POJEJO ENAKO PO ISTIH NOTAH).

ZANESLJIVO JE, DA JE BILA STAROGRŠKA GLASBA ENOGLASNA. DANES KAR NE MOREMO VEČ DOMNEVATI, KOLIKO JE POMENILA DAVNEMU ČLOVEKU ENA SAMA MELODIJA. V STAREM SVETU JE BIL NAČIN POSLUŠANJA IN DOJEMANJA GLASBE POVSEM DRUGAČEN OD DANAŠNJEGA. OBSTAJAL JE TESEN DUŠEVNI ODNOS DO TONOV.

GRŠKA GLASBA JE BILA NERAZDRUŽLJIVO POVEZANA S POEZIJO IN PLESOM. PRI GRKIH STA BILA PESNIŠKO IN GLASBENO USTVARJANJE ENO ALI DRUGAČE POVEDANO, PESNIK JE BIL HKRATI TUDI GLASBENIK. ZA OMENJENO ENOVITOST SO GRKI UPORABLJALI IZRAZ MUSIKE. TA NE SODI LE V KATEGORIJU ESTETSKEGA, PAČ PA TUDI ETIČNEGA (ESTETIKA-FILOZOFSKA DISCIPLINA, KI SE UKVARJA Z VPRAŠANJEM LEPEGA / ETIČNOST – VPRAŠANJE MORALE).

PRI GRKIH JE BILO TUDI POMEMBNO, KAKO GLASBA VPLIVA NA ČLOVEKOVO DUŠO IN VOLJO, OZIROMA KOLIKO DOBREGA IN ZLA LAHKO PRINESE. ŠELE ČE VEMO TO NAM POSTANE RAZUMLJIV NENAVADEN POMEN, KI SO JI GA PRIPISOVALI. TA POMEN DOSEŽE VRH V PLATONOVEM STAVKU »DRŽAVA MORA BITI ZGRAJENA NA TEMELJIH MUSIKE, CIM BOLJŠA JE GLASBA TEM BOLJŠA JE DRŽAVA.« ŽAL JE GLASBENO SPOMENIŠKO GRADIVO ZA GRŠKO ANTIKO ZELO SLABO. KAŽE, DA SO GRKI ZAPISOVALI MELODIJO LE IZJEMOMA IN DA JE PREVLAĐOVALA USTNA TRADICIJA (ZAPISOVANJE Z GRŠKIMI CRKAMI, PONAVALI NA GROBNIKIH).

RAZEN TEGA NE VEMO, KAKO SO GRŠKI GLASBENIKI IZ »NOT« MUSICIRALI, GLASBO (MELODIJO, RITEM) SO ZAPISOVALI Z GRŠKIMI ČRKAMI. EDINI V CELOTI OHRANJEN STAROGRŠKI SPOMENIK JE KRATKA SEIKILOVA PESEM, KI JO JE DAL VKLESATI SEIKILOS V KAMNITI NAGROBNIK SVOJI POKOJNI ŽENI (TIHA, NEŽNA, KRATKA, MALO INŠTRUMENTOV-ENO TOLKALO IN BRENKALO). GRKI SO PROUCEVALI ZAKONITOSTI SVOJE GLASBE. TONE SO UREDILI V LESTVICE IN JIH ZAPISOVALI S ČRKAMI. ODNOSE MED TONSKIMI VIŠINAMI JE NATANČNO DOLOČIL MATEMATIK PITAGORA Z MONOKORDOM (INŠTRUMENT Z ENO SAMO STRUNO).

SREDNJI VEK

STAROKRŠČANSKA GLASBA

PRVO IN NAJDALJŠE OBDOBJE ZAHODNE GLASBENE KULTURE OBSEGA STAROKRŠČANSKA LITURGIČNA GLASBA (LITURGIJA – BOGOSLUŽJE, CERKVENI OBRED) KATERE NAJPOMEMBNEJŠI DEL IZHAJA IZ ŽIDOVSKÉ SINAGOGÉ (SVETIŠČA). S POSTOPNIM POKRISTJANJEVANJEM GRKOV IN RIMLJANOV PA JE TA GLASBA VSRKAVALA TUDI PRVINE ANTICNE GLASBE. ENAKOMERNA GLASNOST, V LATINŠČINI (JEZIK IZOBRAŽENCEV), PEVCI SO MOŠKI, NAJVECKRAT MENIHI, CERKVENA VSEBINA, ENOGLASNOST, FUNKCIJA CESCENJA, MOLITVE ALI LITURGIJE.

VSI GLASBENI SPEVI STAREGA KRŠCANSTVA SO STROGO ENOGLASNI. TO JE MOCNO IZRAZNA VOKALNA UMETNOST V KATERI SE VSE KULTNO (KAR SE TICE ENEGA SAMEGA OBREDA, KULT) IZRAŽA V ENI SAMI PEVSKI MELODIJI.

CERKVENI OCETJE SO ZAVRACALI INŠTRUMENTE, KER SO INSTRUMENTALNO GLASBO DO SEDAJ IZVAJALI PRI NESPODOBNIH CIRKUŠKIH PRIREDITVAH. ZA VSE ENOGLASNE LATINSKE LITURGICNE SPEVE RIMSKOKATOLIŠKE CERKVE NAVADNO UPORABLJAMO IZRAZ GREGORIJANSKI KORAL. IMENUJE SE PO PAPEŽU GREGORJU VELIKEM, KI SI JE PRIZADEVAL UREDITI LITURGICNO PETJE, CEPRAV NI CISTO JASNO, ZAKAJ SE TO PETJE IMENUJE RAVNO PO NJEM, SAJ SI JE PRIZADEVALA V TEJ SMERI ŠE VRSTA PAPEŽEV PRED NJIM.

DANES JE OHRANJENIH PBL 3000 ENOGLASNIH NAPEVOV, KI JIM REČEMO GREGORIJANSKI KORAL (BESEDILA IZ BIBLIJE-PSALMI, ODLOMKI IZ EVGALICANSKE MAŠE, MOLITVE,...). ZGODNJE KRŠČANSKA GLASBA SE JE SKORAJ 500 LET PRENAŠALA PO USTNEM IZROCILU, ZATO SE JE SPREMINJALA (KAKO, JE ODVISNO OD POSAMEZNIKOVE NADARJENOSTI, INTELIGENCE, VEROVANJA,...). PRVE PRIMERE ZAPISANEGA KORALA POSREDUJEJO ŠELE ROKOPISI IZ 9.ST. ZAPISOVATI SO GA ZECELI S POSEBNIM SISTEMOM ZNAKOV (0.../S/,) IMENOVALI PA SO JIH NEVME. TE PA LE NAKAZUJEJO POTEK MELODIJE IN SO SPOMINSKI PRIPOMOČEK ZA PETJE ŽE ZNANIH MELODIJ. KMALU POTEM, KO SO ZACELI NEVME VPISOVATI V CRTOVJE SO JIH ODEBELILI. SCASOMA SO SE IZ ODEBELJENIH CRTIC IN PIK RAZVILI KVADRATKI – KORALNE NOTACIJE.

PBL. OD 9.ST. NAPREJ ZACNO Z NAMENOM, DA BI BILO PETJE KORALOV CIM BOLJŠE PEVCE USPOSABLJATI V POSEBNIH ŠOLAH, ENA NAJBOLJ ZNANIH JE BILA SCHUOLA CANTORUM V RIMU. GREGORIJANSKI KORAL IN PEVSKE ŠOLE SO RAZŠIRJENE ŠE DANES. GREGORIJANSKI KORAL OSTAJA V NADALJNIH STOLETJIH TEMELJ VSE ZAHODNE GLASBENE KULTURE. KORAL POSTANE OSNOVA ZA RAZVOJ SREDNJEVEŠKEGA VEČGLASJA. NJEGOVI VPLIVI SEŽEJO TUDI NA POSVETNO PODROCJE. GLASBENO TEORETSKE RAZPRAVE TISTEGA CASA GOVORIJO O KORALU. GREGORIJANSKI KORAL SE LAHKO POJE NA DVA NACINA:

- NA EN ZLOG SE POJE VEC RAZLICNIH TONOV – MELIZMATIČNO PETJE
- NA EN ZLOG LE EN TON – SILABIČNO PETJE

ZAČETKI VOKALNEGA VEČGLASJA

ZACETKI VEČGLASJA SEGAJO V 9.ST., KO SO SAMOSTANSKI MENIHI ENOGLASNEMU KORALU ZACELI DODAJATI ŠE EN VIŠJI ALI NIŽJI VZPOREDNI GLAS. SCASOMA STA SE GLASVOA ZACELA GIBATI DRUG PROTI DRUGEMU ALI SE MED SEBOJ TUDI KRIŽATI. SKORAJ ISTI CAS STA SE ZACELA GLASOVA TUDI POSNEMATI – IMITACIJA.

SKUPNO IME ZA VSE TE ZGORNJE OBLIKE SREDNJEVEŠKEGA VECGLASJA, KI JE NASTALO NA OSNOVI GREGORIJANSKEGA KORALA JE ORGANON. OD 12.ST. NAPREJ JE BILA ZA NADALJNI RAZVOJ VECGLASJA ZASLUŽNA PREDVSEM ŠOLA V KATEDRALI NOTRE DAME V PARIZU. PRED TEM SE JE VECGLASJE RAZVIJALO V SAMOSTANIH, NOTREDAMSKA ŠOLA PA JE ZASLOVELA PO VSEM TEDANJEM ZAHODNEM SVETU. TU STA DELOVALA TUDI PRVA V ZGODOVINI IMENOVANA SKLADATELJA: LEONIN & PEROTIN. BILA STA SKLADATELJA IN ZAGOTOVO TUDI UCITELJA. VECGLASNO PETJE SE NAJBOLJ IZPOPOLNI IN DOSEŽE VRH RAZVOJA V RENESANSI.

POSVETNA GLASBA

VRH POSVETNE GLASBE V SREDNJEM VEKU PREDSTAVLJA VITEŠKA PESEM. CVETETI JE ZAČELA V 12.&13. ST. V ČASU KRIŽARSKIH VOJN. NJENI USTVARJALCI SO BILI HKRATI PESNIKI IN GLASBENIKI. V FRANCIJI SO DELOVALI TRUBADURJI-TRUVERJI. PELI SO O LJUBEZNI, O SVOJIH JUNAŠTVIH, SMRTI SOVRAŽNIKOV,... NAJBOLJ ZNAN JE BIL ADAM DE LA HALLE, NAPISAL JE ZELO ZNANO IGRO JEU DE ROBIN ET DE MARION. MED PETJEM SO IGRALI NA LUTNJO. VITEŠKA LIRIKA JE OBSTAJALA TUDI V NEMCIJI, RAZVILA SE JE NEKOLIKO KASNEJE, PEVCI SO BILI MINNESANGERJI. NAJBOLJ ZNAN JE BIL WALTHER VON DER VOGELVEIDE, V ENI OD SVOJIH PESMI PIŠE TUDI O SLOVENCIH, KAR NAKAŽE, DA SO VSI PEVCI VELIKO POTOVALI. V 15.ST. PREIDEJO V MESTA IN V TEM KRŠČANSKEM OKOLJU NASTANEJO IZ MINNESANGERJEV MEISTERSANGERJI. NJIHOVA POEZIJA NIMA NEKE UMETNIŠKE VREDNOSTI, SAJ NISO IMELI PRAVEGA POGLEDA NA POEZIJO. ZLAGALI SO PUSTE IN OKORNE PESMI BREZ POVEZAVE S SPLOŠNIM GLASBENIM ŽIVLJENJEM IN TOKOM CASA, SVOJE IZDELKE SO VKLENILI V TOGE OBLIKE IN JIH PONIŽALI DO OBRTNišKEGA IZDELKA.

POLEG VITEŠKE GLASBE UVRŠČAMO V POSVETNO GLASBO ŠE PESMI ŽONGLERJEV IN POTUJOCIH ZABAVLJACEV. TI SO PRIHAJALI IZ NIŽJIH SOCIALNIH SLOJEV IN SO NAJVECKRAT PELI PESMI DRUGIH AVTORJEV.

TU SO TUDI PESMI, KI SO JIH PELI VAGANTI, TI PA SO BILI »POTUJOCI IZOBRAŽENCI«. POEZIJO SO PISALI V LATINŠCINI. NAJBOLJ ZNANA ZBIRKA NJIHOVIH SATIRICNIH, EROTICNIH IN PIVSKIH PESMI JE CARMINA DURANA, KI JE NASTALA V 13.ST. NAŠLI PA SO JO V SAMOSTANU BLIZU MUNCHNA V MESTECU BENEDIKTBEUREN. CARL ORFF, KI JE V 20.ST. ŽIVEL V TEM MESTU, SE JE ZA TE PESMI ZANIMAL, NEKATERE OD NJIH UGLASBIL IN DANES OBSTAJA NJEGOVA KNJIGA Z ISTIM NASLOVOM CARMINA DURANA.

INŠTRUMENTALNA GLASBA

ČISTA INŠTRUMENTALNA GLASBA JE PONAVALI SAMOSTOJNO ZVENELA KOT GLASBA NA KATERO SO PLESALI, NOSILCI TE GLASBE PA SO BILI POTUJOCI PEVCI. INŠTRUMENTI SO V SREDNJEM VEKU ZELO POGOSTO NADOMEŠČALI ALI PODVAJALI POSAMEZNE PEVSKE GLASOVE V VECGLASNIH ZBOROVSKIH SKLADBAH. NEKATERI OD NJIH SO FIDEL (GODALO), LUTNJA (PRILJUBLJENO HIŠNO GLASBILO ZA BOGATE LJUDI), PSALTERIJ (10-STRUNSKO GLASBILO), PORTATIV (PRENOSLJIVE ORGLE).

RENEŠANSA (14.-16. ST.)

- RENESANSA (FRANCOSKO *RENAISSANCE* – PREROJENJE »PONOVRNO ROJSTVO«,)
- UMETNOSTNO OBDOBJE 15. & 16. ST., PREPOROD PO VZORU ANTIČNE KLASIČNE UMETNOSTI, TA IDEJA VELJA ZA VSE UMETNOSTI, LE ZA GLASBO NE (OB KONCU RENESAČNEGA OBDOBJA PA SE ZAČNEJO PO ANTIKI ZGLEDovati TUDI GLASBENIKI)
- RAZVIJALE SO SE NA OZEMLJU BELGIJE, NIZOZEMSKÉ, SEVERNE FRANCIJE, TOREJ FRANKO-FLAMSKÉGA KRALJESTVA, SKLADATELJI S TEGA PODROČJA SO DELOVALI PO VSEJ EVROPI, TUDI V ITALIJI
- CENTER RENESANSE SO BILE FIRENCE - V NJIH SO SE ZBIRALI POSAMEZNIKI, Z NAMENOM DA BI OŽIVILI STAROGRŠKO TRAGEDIJO
- V PREPRIČANJU, DA JE BILA TRAGEDIJA PETA OD ZAČETKA DO KONCA SO USTVARILI POVSEM NOVO GLASBENO OBLIKO, KI JI DANES REČEMO OPERA, A TEGA OB USTVARJANJU NISO VEDELI – MISLILI SO PAČ, DA JE BILO TAKO V ANTIKI (PO VSEBINI SO IMELE TAKO PRVE OPERE MITOLOŠKO VSEBINO)

ZNAČILNOSTI RENESANČNE GLASBE

- RAZVITO JE BILO VOKALNO VEČGLASJE, ZATO PRAVIMO RENESANSI POGOSTO TUDI »ZLATA DOBA ZBOROVSTVA«, OB TEM PA JE TREBA VEDETI, DA SO IZVAJALI GLASBO 'A CAPELLA' RELATIVNO REDKO
- A CAPELLA JE TERMIN, KI IZHAJA IZ RENESANSE IN POMENI ČISTO VOKALNO GLASBO BREZ INŠTRUMENTALNE SPREMLJAVE, IZRAZ IZHAJA IZ PROSTORA, KJER SE JE TA GLASBA NAJVEČ PELA – V KAPELAH, CERKVAH
- POGOSTA PRAKSA JE BILA TUDI, DA SO POSAMEZNE GLASOVE NADOMEŠČALI ALI PODVAJALI Z INŠTRUMENTOM, SAJ DOBRIH PEVCEV NI BILO DOVOLJ
- VSAKO VEČGLASJE JE LAHKO MONOFONO ALI POLIFONO: PRI MONOFONEM VEČGLASJU JE EN GLAS GLAVNI, MEDTEM KO GA DRUGI LE SPREMLJAJO, V POLIFONEM VEČGLASJU PA SE GLASOVI PREPLETAJO, MED SEBOJ PA SO SI ENAKOVREDNI, POSNEMANJU REČEMO TUDI IMITACIJA
- POMEMBNA ZNAČILNOST JE TUDI VEČZBORJE ('CORI SPEZZATI' – VELIK ZBOR), TO JE NAČIN IZVAJANJA, KO JE CELOTEN ZBOR RAZDELJEN NA DVA ALI TRI MANJŠE ZBORE, KI PO MOŽNOSTI STOJIMO TUDI ŠE NA RAZLIČNIH MESTIH V CERKVI, NASTOPAJO LAHKO IZMENIČNO, POJEJO SKUPAJ, TA TEHNIKA PA SE RAZVIJE V BENETKAH, CERKVI SVETEGA MARKA
- MADRIGALIZMI: V RENESANSI SO SKLADATELJI POGOSTO OPONAŠALI ALI POSNEMALI TER SLIKALI DOGAJANJA IZ NARAVE, NPR. PTIČJE PETJE, ŽIVALI, ČLOVEŠKO BOLEČINO ALI SMRT, TAKEMU OPONAŠANJU PA LAHKO REČEMO TUDI 'IMITACIONE DELLA NATURA'
- POMEMBNA ZNAČILNOST RENESANSE PA JE TUDI PRVI VZPON INŠTRUMENTALNE GLASBE, NASTAJATI JE ZAČELA ČISTA – ABSOLUTNA – GLASBA BREZ BESEDILA IN OPRIJEMLJIVE VSEBINE, SPRVA SO PISALI SKLADBE PREDVSEM ZA LUTNJO IN ORGLE, KASNEJE PA ŠE ZA OSTALE INŠTRUMENTE

GLASBENE OBLIKE V RENESANSI

MOTET

- CERKVENA PESEM Z RELIGIOZNO VSEBINO
- GLASOVI SO VODENI ALI POLIFONO ALI HOMOFONO
- LAHKO SE IZVAJA TUDI V OBLIKI VEČZBORJA
- POGOSTA PRAKSA PA JE 'A CAPELLA'

MAŠA

- STALNI DELI MAŠE, KAR JE SKUPNEGA VSEM MAŠAM, SAJ TOČNO VEMO KAKŠNO BO BESEDILO
- 1. KYRIE (GOSPOD, USMILI SE)
- 2. GLORIA (SLAVA)
- 3. CREDO (VERA)
- 4. SANCTUS (SVET)
- 5. BENEDIKTUS (BLAGOSLOVLJEN)
- 6. AGNUS DEI (JAGNJE BOŽJE)
- IZVAJALA SE JE SAMO PRI BOGOSLUŠJU, DANES PA TUDI KONCERTNO
- VEČGLASNA, NAMENJENA PETJU IN IGRANJU

DRUGO

- CHANSON (FRANCOSKI JEZIK), LIED (NEMŠKI JEZIK) & MADRIGAL (ITALIJANSKI JEZIK) SO VSE DRUŽABNE PESMI, MED SEBOJ ZELO PODOBNE, VSE SE LAHKO IZVAJAJO A CAPELLA

- NEKATERI USTVARJALCI: JOAQUIN DES PRES, PALESTRINA, ORLANDO DI LASSO, JACOBUS GALLUS CARNIOLUS

JACOBUS GALLUS DICTUS CARNIOLUS (1550 - 1591)

- GALLUS POMENI PETELIN, DICTUS GOVOREČ, CARNIOLUS PA KRANJSKI (JEZIK)
- CELO ŽIVLJENJE JE DELAL ZA CERKEV, KOT KANTOR V PRAGI
- BIL JE ZBOROVODJA TER ORGANIZATOR GLASBE V NEKI CERKVI, PISAL JE VOKALNO VEČGLASNO GLASBO, UČIL TER UREJAL ZBOR

BAROK (1685 - 1750)

- IZRAZ BAROK (PORTUG. »BARROCO – BAROQUE« – NEPRAVILNI BISER) OPISUJE NEPRAVILNE IN NENAVADNE OBLIKE.
- LETA 1685 SE RODI HÄNDEL
- LETA 1750 UMRE JOHANN SEBASTIAN BACH, TAKRAT BAROKA TUDI KONEC
- VSE NOVOSTI BAROKA SE NAJPREJ IZOBLIKUJEJO V ITALIJI, OD KODER SE NATO RAZŠIRIJO
- V BAROKU SE OSAMOSVOJIJO INŠTRUMENTI IN POJAVIJO SE OBLIKE, KJER LJUDJE NE POJEJO ZRAVEN
- GLASBA SE JE IGRALA V CERKVAH ALI NA DVORU, SKLADATELJI SO LE REDKO SPREMENILI SVOJ STIL
- VLOGA SKLADATELJEV NA DVORU NI BILA SPOŠTOVANA, SAJ NISO BILI PROFESIONALCI
- VELJA OMENITI TUDI KUNST DER FUGE, ZBIRKA RAZLIČNIH FUG, KI JO JE NAPISAL J.S.BACH

ZNAČILNOSTI BAROČNE GLASBE

- GENERALBAS (IT. BASSO CONTINUO): AKORDIČNA SPREMLJAVA (GODALA + ČEMBALO), POJAVLJA SE V VSEH BAROČNIH OBLIKAH, IGRATA GA VEDNO DVA INŠTRUMENTA, NAJPOGOSTEJE ČEMBALO IN ČELO, ČEMBALO JE AKORDOVSKI INŠTRUMENT, NAMESTO NJEGA SE VČASIH POJAVIJO TUDI ORGLE – GENERALBAS SLIŠIMO KAKOR NEKAKŠNO SPREMLJAVO, VEDNO SE ZAPIŠE Z NIZKIMI BASOVSKIMI NOTAMI ALI NOTAMI BASA, TEM PA SO DODANE ŠTEVILKE, KI POMENIJO AKORDE – VELIKOKRAT JE BIL IMPROVIZIRAN
- KONTRAPUNKT JE POSTOPEK, PO KATEREM SO TAKRAT DELALI SKLADBE – OHRANJANJE RAZMERIJ MED GLASOVI, NAUK O VODENJU GLASOV V POLIFONIJI, SAJ MORA BITI RAZDALJA MED GLASOVI TOČNO DOLOČENA, ZANAŠAJO SE NA PALESTRININO MAŠI PO KATERI JE ZASLOVEL
- MOTORIČNOST: OHRANJANJE HITROSTI (TEMPO) V ENEM STAVKU -> LARGO (NAJPOČASNEJE) – ADAGIO – ANDANTE – MODERATO – ALLEGRO – PRESTO (NAJHITREJE)
- OKRASKI: NAČIN NA KATEREGA »ZAPAKIRAJO« SKLADBO, MAJHNE NOTE OB DALJŠIH NOTAH, KER BI SE SICER ZVOK OB ČEMBALU IZGUBIL
- TERASASTA DINAMIKA: NI VMESNIH PREHODOV – ALI JE SAMO TIHO ALI PA SAMO NAGLAS (NPR. ČE VSI GOVORIMO Z ISTO GLASNOSTJO IN NATO NENADOMA UTIHNEMO), 0 (PIANO ALI POTIHO) – 1 (FORTE ALI NAGLAS)
- POLIFONIJA: GLASOVI SE PREMIKAJO SKUPAJ IN VSAK ZASE JE POMEMBEN, ČE UTIŠAMO VSE RAZEN ENEGA JE VSEBINA ŠE VEDNO RAZVIDNA, GLAS VSAKEGA INŠTRUMENTA (KLAVIRJA, ČEMBALA, ORGEL,...) HOČE BITI ZASE »MOČEN«
- IMITACIJA ALI OPONAŠANJE GLASOV: KANON JE OBLIKA POPOLNE IMITACIJE PRI KATERI SO MAKSIMALNO ŠTIRJE GLASOVI
- KONSONANCA: GLASOVI MED SEBOJ LEPO ZVENIJO – V BAROKU JE VSE KONSONANČNO
- DISONANCA: ZA NAS ZVENIJO NEKAKO NEUGLAŠENO, NISO UBRANI MED SEBOJ

BAROČNE GLASBENE OBLIKE

KONCERT

TEKMOVANJE MED SOLISTOM & ORKESTROM. VSAK IZMED TEH STAVKOV IMA SEVEDA EKSPOZICIJO, IZPELJAVO & REPRIZO.

1.	SONATNA OBLIKA	HITER STAVEK
2.	PESEMSKA OBLIKA	POČASEN STAVEK
3.	RONDEAU	HITER STAVEK

V SONATNI OBLIKI ORKESTER ZAIGRA TEMO ALI VEČ, NATO PA ŠE TO ISTO TEMO TUDI SOLIST. NA KONCU REPRIZE SE POJAVI KADENCA, KI JE NAJBOLJ VIRTUOZEN DEL KONCERTA. V TEM DELU MORA SOLIST POKAZATI, DA RES OBVLADA IN IGRA SAMO ON, MEDTEM PA ORKESTER UTIHNJE, VEČINOMA SE POJAVLJA NA KONCU 1. & 3. STAVKA IN JE ZNAČILNOST KONCERTA. ZAIGRA VSE TEME KONCERTA NA NAJBOLJ VIRTUOZEN MOŽEN NAČIN. V ROMANTIKI SO KADENCE PISALI SOLISTI SAMI, DANES NE VEČ. PESEMSKA OBLIKA PONAVALJA STARO & NOVO TEMO (A - B - A), RONDEAU PA VKLJUČI ŠE DRUGE RAZLIČNE TEMATIKE (A - B - A - C - A - B - A).

CONCERTO (CONCERTAL) GROSSO

TUTTI FORTE		TUTTI FORTE		TUTTI FORTE
	CONCERTINO SOLO (P)		CONCERTINO SOLO (P)	
BASSO CONTINUO				

IZ POTREBE ENDEGA ALI VEČ IZVAJALCEV, DA BI B SOIGRI Z OSTALIMI POKAZALI SVOJE MORJSTRSTVO, SO NASTALI CONCERTO GROSSO. ZNAČILNE SO BILE MENJAVE MED ORKESTROM IN MANJŠO SKUPINO SOLISTOV. VSAK KONCERT JE IMEL PONAVIDI VEČ STAVKOV. ZA NASTANEK OBLIKE JE BIL ZASLUŽEN ARCANGELO CORELLI.

MED NAJBOLJ POPULARNE UVRŠČAMO 6 BACHOVIH BRADENBURŠKIH KONCERTOV. SOLISTIČNI KONCERT JE NASTAL Z ZMANJŠEVANJEM SKUPINE NA ENEGA SOLISTA. TAKŠEN KONCERT IMA PONAVIDI 3 STAVKE: PRVI HITER, DRUGI POČASEN IN TRETJI SPET HITER. ENI NAJBOLJ ZNANIH BAROČNIH KONCERTOV SO 4 VIOLINSKI KONCERTI, NAPISAL JIH JE ANTONIO VIVALDI IN IZDAL POD NASLOVOM ŠTIRJE LETNI ČASI.

1. STAVEK	ALLEGRO HITRO	- PRED VSAKIM KONCERTOM SE NAHAJA UVODNI SONET, KI OPISUJE ENEGA IZMED LETNIH ČASOV. DOMNEVAJO, DA JE TE SONETE NAPISAL VIVALDI SAM, MORDA PO TEM, KO JE NAPISAL KONCERTE. VIVALDI JE BIL ZELO DOBER VIOLINIST IN PISAL SKLADBE ZA VIOLINE, DELOVAL PA JE V BENETKAH V ITALIJI.
2. STAVEK	LARGO POČASNO	
3. STAVEK	ALLEGRO HITRO	

SHEMA PRVEGA HITREGA STAVKA POMLADI

UVODNI DEL										ZAKLJUČNI DEL						
T	E	T	E		T		T		T		T	E	T	SOL O	T	E
				SOL O 1 PTIČ I		SOLO 2 ŽUBOR ENJE		SOLO 3 NEVI HTA		SOLO 4 PREBUJ ENJE						
GENERAL BAS (ČEMBALO + VIOLONČELO)																

T - TUTTI (VSI), E - ECHO (ODMEV)

SUITA

DO BAROKA SO NA INŠTRUMENTALNO GLASBO PLESALI, TE OBLIKE PA SO SEDAJ NAMENJENE POSLUŠANJU. TUDI V RENESANSI IN V SREDNJEM VEKU SO NASTAJALI RAZLIČNI PLESI, NPR. MENUET, SARABANDA, ALLEMANDA, PAVANA,... TI PLESI SO V 17. STOLETJU POSTALI STAVKI POPULARNE BAROČNE OBLIKE SUITE (FR. ZAPOREDJE). NA TE STAVKE SE NI VEČ PLESALO, AMPAK SO BILI NAMENJENI POSLUŠANJU, MEDTEM KO JE RITEM OSTAL ISTI. NEKATERE SUITE IMAJO TUDI DO 10 STAVKOV. IZJEMOMA NAJDEMO V SUITI TUDI STAVKE, KI PO IZVORU NISO PLESI (UVERTURA, AIR). VSI STAVKI SUITE SO OBLIKOVANI DVODELNO. IGRALI SO JIH OB DVORNIH KONCERTIH, PRI KOSILU,... DVA IZMED MNOGIH AVTORJEV SUITE STA BACH (BACHKOVA SUITA) & HÄNDEL. V SUITI NAJDEMO VEČ STAVKOV V ISTI TONALITETI – NPR. VSI V C-DURU,...

FUGA

SHEMA FUGE:

OBRATITE PAZnju!													E - EKSPOZICIJA (PREDSTAVIT EV) I - IZPELJAVA	M - MEDIGRA C - CODA T - TEMA
	T				T			T				T		
T							T							
		T									T			
E				M	I	M	I	M	I	M	I	C		

- 1. EKSPozICIJA – GLASoVI PRIHAJAJO Z ZAMIKOM, NA ZAČETKU NAMENJENA LE ENEMU INŠTRUMENTU, GLASoVI SE PREDSTAVIJO**
 - 2. IZPELJAVA – POJAVI SE NOVA TEMA, GLASoVI SE GIBLJEJO SVOBODNO**
 - 3. REPRIZA – PRVA TEMA (EKSPozICIJA) SE PONOVI**
 - 4. CODA (SPADA K REPRIZI) – KRATEK DELČEK, KJER SE VSI GLASoVI HITRO PREDSTAVIJO**
- FUGE SO BILE NAPISANE TUDI ZA ORKESTRE, IZRAZITO POLIFONA INŠTRUMENTALNA SKLADBA, DO VRHUNCA JO PRIPELJE BACH, ZNAČILNA JE MOTORIČNOST, RASTOČA DINAMIKA, OKRASIIJO SKLADBE**

KLASICIZEM (1730 - 1827)

- LETA 1827 NASTOPI BEETHOWNOVA SMRT
- GRADIJO STAVKE, KI NE BODO NAMENJENI SAMO ZA BOGAGTE LJUDI
- WOLFGANG AMADEUS MOZART, LUDVIG VAN BEETHOVEN, JOSEPH HAYDN - ZATO IMENOVANA TUDI »DUNAJSKA KLASIKA«

ZNAČILNOSTI GLASBE V KLASICIZMU

- UKINE SE GENERALBAS, ČEMBALA TAKO NI VEČ, KONTRAPUNKT ZAMENJA HARMONIJA
- NI VEČ POLIFONIJE, AMPAK SAMO ENA MELODIJA S SPREMLJAVO
- MOTORIČNOST SE OHRANI DO KONCA KLASICIZMA, POTEM PA SE TEMPO ZAČNE SPREMINJATI
- POSTOPKI KOMPONIRANJA SO UREJENI, TOČNO DOLOČENO JE ŠTEVILO DELOV ZA IZPELJAVO,...
- DINAMIKA: CRESCENDO & DECRESCENDO, VČASIH PA SE POJAVI TUDI TERASASTA DINAMIKA
- SKLADBE UREJENE, LAHKOTNE, UPORABLJAJO LJUDSKE TEME - CERKVE IZGUBLJAJO SVOJ POMEN (KLJUB TEMU MAŠE ŠE USTVARJAJO)
- USTVARJAJO SKLADBE, KI JIH LAHKO POSLUŠA CELO PREBIVALSTVO, IZUM ČASOPISA & S TEM KRITIK - VOX POPULI (GLAS LJUDSTVA)
- LJUDSKE TEME TOREJ ZATO, DA SE PRIKUPIJO POSLUŠALSTVU IN ZASLUŽIJO VEČ DENARJA

GLASBENE OBLIKE V KLASICIZMU

KONCERT

SONATA VS. SIMFONIJA

- SONATA JE CIKLIČNO DELO IZ 4 STAVKOV

1. ZMerno HITER	SONATNA OBLIKA (E I R)
2. POČASEN	PESEMSKA OBLIKA - TRODELNA (A - B - A; TEME, A JE MOČNA TER MOŠKA, B PA TIHA, ŽENSKA)
3. HITER / POČASEN	SCHERZO
4. ZELO HITER	RONDEAU

- SONATA JE NAPISANA ZA KOMORNO ZASEDBO (SOLIST, DUET,...), IMENUJE SE LE PO ZASEDBI, VSEBINA JE SICER ISTA
- SIMFONIJO IGRA SIMFONIČNI ORKESTER, DELO JE ENAKO KAKOR V SONATI, LE PRIREJENO JE ZA VELIK ORKESTER

OPERA

- IGRA & GLASBA OBENEM, GLASBENIKI SO BILI TUDI IGRALCI, PLESALCI,...
- OPERE SE POJAVIJO V TEATRIH, UGLAŠUJEJO NAMREČ CELOTNE DRAME
- LETA 1600 V BENETKAH POSTAVIJO PRVO OPERNO HIŠO SAN CASSIANO (DRUGE SO ŠE SKALA, BASTILLE,...)
- RAVNO V BENETKAH PA ZATO, KER SO BILE TRGOVSKA VELESILA IN TAKO VSEBOVALE VELIKO DENARJA & BOGATIH MEŠČANOV
- LIBRETO JE LITERARNA PREDLOGA ZA OPERO, KI JO NAPIŠE LIBRETIST, OBSTAJAJO TUDI KOMIČNE OPERE, A JIH JE MANJ

- USTVARJALCI OPER:

BAROK	
JACOPO PERI: EURIDICE	OKOLI LETA 1600, MITOLOŠKI TEKST ORFEJ & EVRIDIKA
CLAUDIO MONTEVERDI: ORFEI	
VINCENZO GALLILEI	GALLILEOV OČE, DOSTI JE ZASLUŠIL Z OPERAMI IN TAKO LAHKO DAL SINA ŠOLATI
KLASICIZEM	
WOLFGANG AMADEUS MOZART: DON GIOVANNI	ŠE ZAUBERFLETTE (ČAROBNA PIŠČAL), COSI FAN TUTTE,...
CHRISTIAN WILIBALD GLÜCK	
LUDVIG VAN BEETHOVEN: FIDELIO	NJEGOVA EDINA OPERA, A JE ZELO DOBRA
ROMANTIKA	
WAGNER RICHARD	13 OPER (TRISTAN IN IZOLDA,...)
VERDI GIUSEPPE: AIDA	NAJVEČJI ITALIJANSKI SKLADATELJ
PUCCINI GIACOMO: TURANDOT	MADAME BUTTERFLY

- ELEMENTI V OPERI:

- 1. ARIA (SPEV): SOLIST Z ORKESTROM, PONAVALI NAJBOLJ DRAMATIČEN TRENUTEK**
 - 2. RECITATIV: NA ENEM ALI DVEH TONIH (PARLATTO - GOVORJENO) POVE CELOTNO ZGODBO, V GLAVNEM BREZ ORKESTRALNE SPREMLJAVE ALI NA VSAKE TOLIKO ČASA**
 - 3. DUET: DVA SOLISTA V INTERAKCIJI – ODGOVARJATA ALI PA SKUPAJ POJETA, NA NEK NAČIN PODOBNO ARIJI**
- DELIMO OPERO SERIO (RESNO OPERO) TER OPERO BUFFO (VESELA OPERA), POZNAMO PA TUDI OPERETTO, KI JE KRAJŠA, LAHKO RESNE ALI NERESNE NARAVE**
 - DANAŠNJI ZELO ZNANI PEVCI OPERE SO PAVAROTTI, CARRERAS & DOMINGO**
 - MOŠKI TENOR TER ŽENSKI SOPRAN STA V OPERAH BOLJ UPORABLJANA, SAJ STA BOLJ PRODORNA, KER STA VIŠJA (ŽENSKI SOPRAN JE NAJVIŠJI -> ŽENSKI ALT -> MOŠKI TENOR -> MOŠKI BAS, KI JE NAJNIŽJI)**

ROMANTIKA (1827 – 1900, 1920)

- NAČELO: »MORAMO USTVARJATI GRDO GLASBO, SAJ SO LJUDJE ŽALOSTNI ZARADI VOJN, NESREČ,...«
- V NEW ORLEANSU SE RODI JAZ, GLENN MILLER IN TU SO TUDI ZAMETKI SODOBNE GLASBE

SKLADATELJI

RUSIJA

PETER ILJIČ TCHAIKOVSKI: LABODJE JEZERO	1. KLAVIRSKI KONCERT
SERGEI RACHMANINOV	45. OPUSOV
MOGOČNA PETERKA: CESAR CUI, MILI BALAKIREV, MODEST MUSSORGSKY (SLIKE Z RAZSTAVE), ALEKSANDER BORODIN, ALEKSANDER GLAZUNOV	NACIONALNI RUSKI GLASBENIKI – UGLASBILI NARODNE MELODIJE

NEMČIJA (VEČINOMA KLAVIRSKE SKLADBE)

ROBERT SCHUMANN	ŽENA KLARA IZVRSTNA PIANISTKA, V GLAVNEM KLAVIR
RICHARD WAGNER	SAMO OPERE
FRANZ SCHUBERT	MOJSTER SAMOSPEVOV (OKOLI 600), 8. SIMFONIJ, ZADNJA NEDOKONČANA
FELIX MENDELSSOHN - BARTHOLDY	NAJLEPŠI VIOLINSKI KONCERT, NAJBOLJ PRIJETNO, A KRATKO ŽIVLJENJE, TUDI KLAVIR
JOHANNES BRAHMS	4. SIMFONIJE, VIOLINSKI KONCERTI, KLAVIRSKA GLASBA,...

ČEŠKA	DVORAK ANTONI, SMETANA BEDRIK: VLTAVA (6. SKLADB POVEZANIH V CELOTO)	
POLJSKA	CHOPIN FREDERIC (ŠEL ŽIVET V ŠPANIJO, SAME NEŽNE SKLADBE ZA KLAVIR)	
MADŽARSKA	FRANZ LISZT – VEČINOMA KLAVIR	
ITALIJA	VERDI, ROSSINI, PUCCINI (TE TRIJE PIŠEJO OPERE), GIUSEPPE GIACINTO	
NORVEŠKA	EDVARD GRIEG – ORKESTER, VIOLINE	
FINSKA	JAN SIBELIUS – ORKESTER	
ŠPANIJA	ISAAC ALBENIZ, MANUEL DE FALLE, JOAQUIN RODIGO – VSI PIŠEJO ZA KITARE	
ANGLIJA	RALPH VAUGHAN WILLIAMS	
FRANCIJA	GABRIEL FAURE, CAMILLE SAINT – SAENS	

GLASBENE OBLIKE

- VARIACIJE: KARAKTERNE ALI ORNAMENTALNE – IZ TEME IN NIZA SPREMENB
- ETUDA – VAJA, ENAKOMEREN, POGOSTO VIRTUOZEN POTEK
- MAZURKA – POLJSKI LJUDSKI PLES
- RAPSODIJA – PROUČUJE KARAKTERISTIČNO LJUDSKO ATMOSFERO
- BALADA (BOLJ RAZBURKANA) & NOCTURNO (NOČNA, MIRNA SKLADBA)
- VALČEK, IMPROMPTU, PRELUDIJ – ZBIRKE LE-TEH
- TER VSE DRUGE OBLIKE IZ PREJŠNIH OBDOBIJ (SIMFONIJA, SONATA, KONCERT,...)
- OSAMOSVOJIO SE KRAJŠE GLASBENE OBLIKE IN POSTANEJO SAMOSTOJNE

TEORIJA GLASBE

RENESANSA VS. BAROK VS. KLASICIZEM VS. ROMANTIKA

	RENESANSA	BAROK	KLASICIZEM	ROMANTIKA
DINAMIKA	OZNAK (FORTE PIANO) NI ALI	TERASASTA DINAMIKA	TERASASTA DINAMIKA ALI CRESCENDO-DECRESCENDO	P <F >P CRESCENDO-DECRESCENDO (DIMIMENDO)
TEMPO	NI OPAZEN	MOTORIČNOST - ISTI TEMPO	MOTORIČNOST ALI ACCELERANDO-RITARDANDO	ACCELERANDO-RITARDANDO
SPREMLJAJA	/	GENERALBAS	/	/
TEME	POLIFONIJA	POLIFONIJA	1. MELODIJA	1. MELODIJA

INŠTRUMENTI

METALOFONI	KOVINA – ČINELE, TRIANGEL
KORDOFONI	STRUNA – GODALA (KITARA, KLAVIR) & BRENKALA
AEROFONI	ZRAK – PIHALA (FLAVTA, OBOA, KLARINET, FAGOT) & TROBILA (TROBENTA, POZAVNA, ROG, TUBA)
MEMBRANOFO NI	MEMBRANE - BOBNI

ZASEDBE

- KOMORNA ZASEDBA: VSEBUJE OD 10-20 IZVAJALCEV
- SOLIST, DUET, TRIO, KVARTET, KVINTET, SEKSTET, SEPTET, OKTET, NONET TER KOMORNI ORKESTER (10-25 IZVAJALCEV)
- SIMFONIČNI ORKESTER (V NJEM SO ZASTOPANI VSI INŠTRUMENTI, SICER OBSTAJAJO TUDI DRUGI ORKESTRI):

STR. 215	- DIRIGENTSKO STOJALO - 6 X 2 PRVIH VIOLIN - 5 X 2 DRUGIH VIOLIN - 3 X 2 VIOLONČELOV - 3 X 2 KONTRABASOV - 4 X 2 VIOL - 2 HARFI - CELESTA - FLAVTE - 2 OBOI IN ANGLEŠKI ROG - 4 ROGOVI - 3 PAVKE - 3 KLARINETI (3. POGOSTO BASKLARINET) - 3 FAGOTI (3. POGOSTO KONTRAFAGOT) - 3 TROBENTE - 3 POZAVNE IN TUBA - RAZNA TOLKALA (VELIKI BOBEN, MALI BOBEN, ČINELE, TRIKOT)
----------	---

- TON JE ZVOK, KI IMA TOČNO DOLOČENO FREKVenco (N = HZ), ZVOK PA IMA ŠIRŠI PAS IN VEČJO FREKVenco
- INTONIRANA TOLKALA (TOČNO DOLOČEN ZVOK): TRIANGEL, GONG NA KITAJSKEM (TAM-TAM NA JAPONSKEM), KSILOFON, VIBRAFON, MARIMBO, KONGO, TIMPANI
- NEINTONIRANA TOLKALA (ZVOK NI TOČNO DOLOČEN): GRAN CASSA, TAMBUR MILITAIRE, ČINELE, TAIKO, KONGA
- »ESTETSKI VIBRATO«: ODPSTOPANJE DOLOČENE FREKVENCE ZA +/- 7 HZ (DOSEŽEMO GA NPR. Z TRESENJEM STRUME IN S TEM DOSEŽEŠ DRUGE FREKVENCE)

MODUSI ALI LESTVICE (TONSKI NAČINI)

- STAROGRŠKI MODUSI: JONSKI, DORSKI, EOLSKI, FIGIJSKI, LIDIJSKI, MIKSOLIDIJSKI
- CELOTONSKE: PENTATONIKA, HIRAJOŠI, KROMATIČNA
- ETNO: PENTATONIKA, ISTRSKA, OLIVIER MESSIAEN (7 SVOJIH LASTNIH MODUSOV)
- V BAROKU DUR & MOL (MOL JE LAHKO HARMONIČNI, MELODIČNI ALI NARAVNI)